

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-55-55>

УДК 631.15:338.43(100)

Байдала Вікторія Володимирівнадоктор економічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1532-2913>**Мірзоєв Тимур Джабраїлович**аспірант,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7378-7033>**Viktoriia Baidala, Timur Mirzoiev**

National University of Life and Environmental sciences of Ukraine

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА НІШЕВИХ КУЛЬТУР: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF NICHE CROP PRODUCTION: FOREIGN EXPERIENCE

Анотація. У статті розглянуто досвід США в розвитку виробництва нішевих культур. Підкреслено вагоме соціально-економічне значення даних сільськогосподарських культур. У ході аналізу виробництва продукції основних нішевих технічних культур у світі виявили, що впродовж 2015-2023 рр. суттєво зросло виробництво конопляного насіння, гірчицьного зерна, а також прямих і ефіроолійних культур. Виявлено, що у США для розвитку нішевого сегменту рослинництва використано й використовується низка організаційних і економічних інструментів. Зокрема, сформована потужна законодавча база, що регламентує даний напрямок виробництва і діяльність фермерів, які працюють з нішевидами. Проаналізовано інші основні організаційно-економічні інструменти розвитку виробництва нішевих культур у США та обґрунтовано необхідність їх поступового запровадження в Україні з адаптацією до внутрішнього ринку.

Ключові слова: нішеві сільськогосподарські культури, нішеві технічні культури, розвиток виробництва, організаційні інструменти, економічні інструменти, диверсифікація.

Summary. The article examines the experience of the United States in developing the production of niche crops, which are also called special or alternative crops in the world. The significant socio-economic importance of these crops and the advantages of their production are emphasized. Attention is focused on the fact that the introduction of niche crops into crop rotations allows for the diversification of agricultural production and, as a result, achieve a number of economic, environmental, agrotechnological and social positive effects. Analysis of the production of major niche oilseeds in the world showed that during 2015-2023, the production of hemp seeds, mustard, as well as spicy and essential oil crops increased significantly. It was found that a number of organizational and economic tools were used and are used in the USA to develop the niche segment of crop production. In particular, a powerful legislative framework has been formed that regulates this area of production and the activities of farmers who grow niche crops. The main provisions of the "Specialty Crops Program", which operates under the US Department of Agriculture, and the organizational and economic measures implemented by the non-governmental organization "Specialty Crops Alliance" are also highlighted. The main organizational and economic tools for the development of niche crop production in the USA are analyzed, including the Initiatives for Research on Specialty Crops, Mechanization and Automation of Specialty Crop Growing, the Program for Controlling Pests and Plant Diseases and Preventing Natural Disasters, Specialty Crops Grant Program, Market Access Program and External Market Development Program, Initiative to Expand Access to Crop Insurance for Specialty Crop Producers. Attention is focused on the US Farm, Food, and National Security Act of 2024, which expanded provisions related to specialty crops and provided for significant investments in the specialty crops segment. Other main organizational and economic tools for the development of niche crop production in the USA are analyzed and the need for their gradual introduction in Ukraine with adaptation to the domestic market is substantiated.

Keywords: niche crops, niche oilseed crops, production development, organizational tools, economic tools, diversification.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення в усьому світі вирощують дві групи сільськогосподарських культур – товарні (основні/традиційні/бізнес-культури) та нішеві (спеціальні/альтернативні). Варто зазначити, що поняття «нішева» культура досить ситуативне і залежить від низки факторів, зокрема, територіального. Мається на увазі, що одна й та ж культура в різ-

них регіонах світу може бути одночасно нішевою і основною. Наприклад, рис, який у багатьох країнах світу є основною сільськогосподарською культурою, в Україні – культура нішева; коріандр, який є однією з основних культур в Індії, в Україні теж відноситься до нішевих. Тим не менше, нішевих культур у тій або іншій країні світу налічується досить багато і їх роль на сьогоднішній день

зростає. Практичний досвід в усьому світі підтверджує, що введення нішевих культур у сівоzmіни дозволяє диверсифікувати сільськогосподарське виробництво і в результаті досягти низки економічних, екологічних, агротехнологічних і соціальних позитивних ефектів. Зокрема, виробництво продукції нішевих культур, як зернових, так і технічних, сприяє забезпеченню продовольчої безпеки, відповідає сучасним трендам здорового харчування і дозволяє виробляти широкий асортимент продуктів із високою доданою вартістю. Особливо зростає роль нішевих культур на фоні зміни клімату, в умовах якої в багатьох регіонах світу стає все складніше займатися традиційним землеробством і вирощувати традиційні бізнес культури. В останні роки така проблема все більше загострюється в Україні, де, до того ж, додалися й виклики воєнного часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанню розвитку виробництва нішевих сільськогосподарських культур в останнє десятиліття приділяється все більше уваги з боку науковців і практиків як в Україні, так і у світі. Більшість фахівців розглядають виробництво нішевих культур, насамперед, як інструмент диверсифікації агробізнесу. Так, Кернасюк Ю.В. досліджував питання розвитку виробництва нішевих культур у контексті стратегії інноваційної диверсифікації українського агробізнесу [4]. Степасюк Л. і Степасюк М. обґрунтовували доцільність диверсифікації агробізнесу через поширення практики вирощування нішевих олійних культур, зокрема високоолеїнового соняшнику [7]. Удова Л.О. і Прокопенко К.О. досліджували значення й економічний потенціал нішевих культур також у контексті диверсифікації зерново-олійного виробництва і зниження домінування в сівоzmіни соняшнику та ріпаку, а також обґрунтовували те, що нішеві культури відкривають перспективи для малого бізнесу [8]. Петрова О.О. розглядаючи можливості диверсифікації олійного бізнесу шляхом введення нішевих олійних культур у сівоzmіну, акцентувала при цьому увагу на тому, що відмова від моновиробництва дозволяє забезпечувати високу конкурентоспроможність виробництва [6]. У свою чергу, Бойко Л.О. аналізувала потенціал нішевих культур в Україні та визначила основні фактори їх конкурентоспроможності в умовах невизначеності, виокремивши при цьому основні характеристики таких культур: високу додану вартість, можливість адаптації до специфічних умов вирощування, вузький ринок збуту, інноваційність і експериментальність [2]. Ільчук М.М. та ін. представили організаційне та економічне обґрунтування доцільності розвитку виробництва продукції нішевих культур в Україні як універсального інструменту для диверсифікації аграрного виробництва, підвищення конкурентоспро-

можності аграрних підприємств і забезпечення продовольчої безпеки, що максимально широко характеризує господарську цінність нішевих культур [3]. Питанню взаємозв'язку нішевих культур і забезпечення продовольчої безпеки приділяла увагу й Мірзоєва Т.В. [5]. Беженар І.М. і Скиба Г.І. аналізували тенденції й особливості українського ринку нішевих культур, розглядали динаміку експорту та імпорту і оцінювали перші спроби державної фінансової підтримки вирощування даних культур в Україні [1]. Зважаючи на зміни клімату, Федорчук М.І. досліджував перспективи вирощування нішевих культур на Півдні України, беручи до уваги, що значна частина їх є посухостійкими [9]. Liliia Hebrun Baidy та ін. обґрунтовували доцільність вирощування нішевих культур через призму необхідності впровадження екоінновацій і екомодернізованих технологій для збереження й відновлення потенціалу родючості ґрунтів [13]. Mazibuko D.M. та ін. розглядали перспективи виробництва нішевих культур овочів у контексті необхідності поширення сталих сільськогосподарських практик [14]. У свою чергу, Olagunju O.K. та ін. досліджували роль нішевих ринків для сталих агропродовольчих систем і визначили основні способи, за допомогою яких нішеві ринки можуть сприяти сталому розвитку агропродовольчих систем [17]. А Patience Chizoba Mb. та ін. приділяли увагу вже підвищенню стійкості виробництва нішевих сільськогосподарських культур у мінливому кліматі шляхом впровадження інтелектуальних систем, обґрунтовуючи таку необхідність тим, що нішеві культури чутливі до кліматичних коливань, що впливає на їхню врожайність, якість і економічну ефективність їхнього виробництва [18]. Neill C.L. і Morgan K.L. акцентували увагу на тому, що нішеві культури є високоприбутковими, проте їх виробники стикаються з відносно вищими ризиками, порівняно з виробниками традиційних культур. Зокрема, науковці розглядали виробничі, фінансові, регуляторні, цінові та людські ризики, що супроводжують виробництво нішевих культур у США [15]. Holzapfel A. досліджував фактори, що впливають на виробництво нішевих (спеціальних) сільськогосподарських культур у штаті Луїзіана та південному регіоні Сполучених Штатів Америки [12]. Наведені приклади підтверджують наявність уваги до нішевих (спеціальних, альтернативних) культур, однак, зважаючи на все ще досить незначні обсяги їх виробництва в Україні та при цьому їхню високу господарську цінність, вважаємо, що на сучасному етапі зростання інтересу до них необхідністю є запозичення зарубіжного досвіду щодо розвитку цього сегменту сільськогосподарського виробництва.

Мета статті – проаналізувати організаційно-економічні підходи до розвитку виробництва нішевих культур у США в контексті необхідності

формування науково-практичної платформи еволюціонування даного сегменту в Україні і визначення організаційно-економічних інструментів, які можливо застосувати в умовах українського сьогодення для поширення вирощування зазначених культур і підвищення його ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світі сільськогосподарські культури, що не відносяться до основних, називаються нішевими, спеціальними, альтернативними. Наприклад, у США культури, обсяги виробництва й площі під якими значно менші, порівняно з основними, називаються спеціальними і на галузь спеціалізованих культур припадає значна частка загального обсягу сільськогосподарського виробництва у вартісному виразі. Зокрема, за останні роки на спеціалізовані культури у США припадало від тридцяти до сорока відсотків від загальної вартості сільськогосподарських культур [20]. У 2022 р. понад 40% фермерів у США займалися вирощуванням спеціальних культур. А експерти аграрного ринку в США часто стверджують, що спеціальні культури відіграють вирішальну роль в успіху сільського господарства країни.

Загалом у світі виробництво продукції нішевих культур, зокрема, технічних, характеризується переважно позитивними тенденціями. Наприклад, у 2015-2023 рр. у світі більше ніж, у тисячу разів зросло виробництво конопляного насіння, на 71% – гірчиного зерна, а в 2023 р., порівняно з 2016 в 2,3 рази зросло виробництво прямих і ефіроолійних культур (табл. 1). Досить стабільним упродовж 2015-2023 рр. у світі було виробництво льону.

Обґрунтовуючи організаційно-економічні підходи до розвитку виробництва продукції нішевих культур в Україні через призму зарубіжного досвіду почнемо з того, що, наприклад, у США для цього використано й використовується низка організаційних і економічних інструментів. Так, у США на законодавчому рівні визначено, які культури відносяться до спеціальних. Ще в 2004 р. Закон про конкурентоспроможність спеціальних культур визначив спеціальні культури, як «фрукти та овочі, горіхи дерев, сухофрукти та садівничі й розсадні культури, включаючи квітникарство» [19; 25; 11]. Основне, що закладено в цьому визначенні – це те, що спеціальні культури не включають основні товарні культури, зокрема, такі як пшениця, кукурудза та соя. Існує й затверджений Міністерством сільського господарства США перелік спеціальних культур, у якому представлені й ті, що вважаються нішевими в Україні – фрукти й горіхи, овочі, лікарські й ефіроолійні рослини, культивована зелень, а також нішеві зернові (жито, гречка, рис, кіноа, овес, просо, амарант, сорго, тритикале) і нішеві технічні (льон, коноплі, люпин, сафлор).

В Україні законодавчі документи щодо регламентації виробництва нішевих культур відсутні, все, що його стосується є частиною загального аграрного законодавства. Хоча варто зазначити, що перші спроби виокремити нішеві культури і підтримати їх виробників в Україні вже реалізовано. Так, у 2021 р. було прийнято рішення про виділення 5 тис. грн/га для виробників нішевих культур (зокрема, нішевих зернових – гречки, жита, вівса та проса) після збору врожаю. Рішення мало на меті підтримати виробників цих культур і сприяти забезпеченню продовольчої безпеки. На 2025 р. заплановано продовження державної підтримки виробників нішевих культур через програму підтримки аграріїв, які обробляють до 120 га сільськогосподарських угідь. У цьому контексті вважаємо, що на часі розробка законодавчих ініціатив і документів, які б регламентували нішевий сегмент, для початку – формування переліку основних нішевих культур. Безумовно, при цьому потрібно мати на увазі, що зазначений перелік повинен корегуватися з певною періодичністю, так як ті чи інші культури можуть міняти свій статус залежно від кон'юнктури ринку. Наприклад, так було у свій час із горохом, який через попит із боку Індії потрапив у поле уваги багатьох українських фермерів. Тому спочатку площі під ним суттєво збільшилися, а за декілька років, коли Індія підвищила мито на імпортований горох, площі під ним в Україні знову зменшилися. Як стверджують експерти аграрного ринку, переважна більшість нішевих культур, зокрема в Україні, такими

рукти та садівничі й розсадні культури, включаючи квітникарство» [19; 25; 11]. Основне, що закладено в цьому визначенні – це те, що спеціальні культури не включають основні товарні культури, зокрема, такі як пшениця, кукурудза та соя. Існує й затверджений Міністерством сільського господарства США перелік спеціальних культур, у якому представлені й ті, що вважаються нішевими в Україні – фрукти й горіхи, овочі, лікарські й ефіроолійні рослини, культивована зелень, а також нішеві зернові (жито, гречка, рис, кіноа, овес, просо, амарант, сорго, тритикале) і нішеві технічні (льон, коноплі, люпин, сафлор).

Таблиця 1 – Виробництво продукції основних нішевих технічних культур у світі, тис т

Продукція	Рік									2023 р. у % до 2015 р.
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Конопляне насіння	3	3	4	4	47	32	33	42	34	1254
Гірчичне зерно	536	687	564	659	656	685	686	852	918	171
Насіння льону	3150	2913	2875	3009	3067	3381	3300	3978	2604	83
Льон сирий або мочений	750	832	801	865	1091	971	898	876	709	94
Аніс, бадьян, коріандр, кмін та ін.*		1216	2154	2010	2205	2582	2723	2735	2830	

*Оціночні дані

Джерело: [16]

й залишаться і вони не замінять повністю на полях ту чи іншу традиційну бізнес культуру. Принаймі в коротко- і середньостроковій перспективі. Адже передусім, нішеві культури – це інструмент диверсифікації, це доповнення до основного виробництва, це те, що робить його більш ефективним в економічному, агрономічному і соціальному розрізі. Але це, якщо в масштабі країни, регіону, великого сільськогосподарського підприємства. Якщо ж мова йде про малий бізнес, то саме для дрібних і малих фермерів перспективною є спеціалізація на вирощуванні нішевих культур. Наприклад, це може бути бізнес на вирощуванні таких нішевих технічних культур, як лікарські й ефіроолійні рослини.

Повертаючись до досвіду США, зазначимо, що спеціальні культури в цій країні мають окрему категорію та визначення Міністерства сільського господарства для того, щоб допомогти агровиробникам ефективно просувати цю продукцію. Нішеві/спеціальні культури надають фермерам можливості вирощувати продукцію на різних за розміром площах – від невеликих міських ферм до потужних товарних спеціалізованих ферм. До того ж, вирощування таких культур – це внесок у розвиток громад, оскільки виробляється здорова їжа та забезпечуються можливості для місцевого економічного розвитку і можливості для переробної галузі виробляти продукцію з високою доданою вартістю [19; 21].

Окрім законодавчого визначення нішевих/спеціальних культур у США при Міністерстві сільського господарства функціонує «Програма спеціальних культур». Фактично це структура, що допомагає фермерам, які спеціалізуються на виробництві нішевих культур, продавати свою продукцію, співпрацюючи з державними установами, асоціаціями і промисловістю. Фахівці американської «Програми спеціальних культур»:

- формують звіти про ринок, які містять неупереджену інформацію про ціни й обсяги продажів сотень нішевих культур;

- сприяють розвитку ринку, контролюючи маркетингові замовлення й угоди щодо спеціальних культур, а також різні дослідницькі програми;

- надають послуги з інспекції, сортування та аудиту на платній основі, щоб допомогти виробникам просувати свою продукцію;

- інспектують імпортовану продукцію, щоб переконатися, що вона відповідає визначеним стандартам сорту, розміру, якості та зрілості, що й американська продукція;

- адмініструють «Програму конопель», яка спрямована на підтримку виробників конопель у США та захист американського ринку;

- розробляють стандарти якості продукції нішевих культур, а також описи комерційних товарів на їх основі для сприяння впорядкованому

маркетингу продукції та розробки специфікацій закупівель;

- сприяють закупівлі продуктів харчування американського виробництва та переробки, зокрема, для шкіл і інших закладів по всій країні [23].

У свою чергу, паралельно з державною інституцією, у США функціонує громадська організація «Альянс спеціалізованих сільськогосподарських культур» – національна коаліція зі 150 організацій, які представляють виробників нішевої сільськогосподарської рослинницької продукції. Альянс був створений для підвищення конкурентоспроможності виробників спеціальних культур і покращення здоров'я американців через розширення сфери застосування державної сільськогосподарської політики США [10].

У 2008 р. Альянс успішно відстояв прийняття в США Закону про фермерські господарства, який уперше передбачав значні інвестиції в розвиток виробництва спеціальних культур. Законопроект містив положення, спрямовані на те, щоб американська галузь виробництва зазначених культур могла би конкурувати і розвиватися на внутрішньому й світовому ринках. Зокрема, він допоміг виробникам нішевих культур шляхом реалізації низки організаційно-економічних заходів:

- розширення програми Міністерства сільського господарства США з популяризації фруктових і овочевих снєків на всі 50 штатів. Ця програма спрямована на розвиток у дітей здорових харчових звичок шляхом споживання фруктів і овочів. Відтак, можемо констатувати синергетичний ефект: економічні результати – налагоджені канали збуту для сільськогосподарських виробників і розвиток виробництва продукції з доданою вартістю (снєків); соціальні результати – внесок у здоров'я нації;

- створення ініціативи з дослідження нішевих сільськогосподарських культур для розробки і поширення науково обґрунтованих інструментів для вдосконалення технологій вирощування на засадах сталого розвитку. Відтак, можемо говорити про екологічну складову;

- збільшення фінансування грантів на вирощування нішевих культур на рівні штату, запровадження місцевих, регіональних і загальнодержавних програм, спрямованих на підвищення здатності виробників конкурувати на ринку та забезпечення споживачів безпечними продуктами харчування;

- удосконалення інструментів просування на ринку для розвитку міжнародних ринків нішевих культур;

- інвестування в програми боротьби зі шкідниками та хворобами, що загрожують посівам нішевих культур і які коштують економіці США мільярди доларів на рік.

У Законі про сільське господарство 2014 року і в Законі про фермерські господарства 2018 року США були розширені положення, що стосуються спеціальних культур. І вже в 2024 р. у США було прийнято Закон про фермерське господарство, продовольство та національну безпеку, що передбачає значні інвестиції в сегмент спеціальних культур. Зазначеним Законом передбачено виділення понад 1 млрд дол. на програми, спрямовані на підтримку досліджень нішевих культур, підвищення їх конкурентоспроможності й захист їх від шкідливих шкідників і хвороб. Окрім того, Законом було внесено зміни до низки програм (у тому числі й до згаданої вище «Програми спеціальних культур»), які спрямовані на поширення вирощування нішевих культур і підтримку їх виробників. Власне було вдосконалено низку організаційно-економічних інструментів (табл. 2), які потребують детального вивчення на предмет можливого запровадження в Україні в перспективі.

У табл. 2 представлено інформацію про основні, проте не всі організаційно-економічні інструменти розвитку виробництва нішевих культур у США. Існування такого широкого інструментарію підтримки розвитку виробництва нішевих культур у США зумовлене низкою причин – високою господарською цінністю спеціальних культур, прагненням розширити біорізноманіття і підтримати дрібних і малих фермерів, посилити продовольчу безпеку, зробити внесок у формування ланцюгів доданої вартості та прагненням мінімізувати ризики, що притаманні даному сегменту агросфери. Значною мірою постійне вдосконалення організаційно-економічного інструментарію направлене на мінімізацію ризиків, основними з яких є:

– дефіцит робочої сили, в той час, як вирощування багатьох нішевих культур потребує саме людської праці. Окрім того, так як доступність робочої сили знизилася, її вартість зросла;

Таблиця 2 – Основні організаційно-економічні інструменти розвитку виробництва нішевих культур у США

Ініціатива з дослідження спеціальних культур (Specialty Crop Research Initiative (SCRI))
Конкурсна грантова програма, яка надає ресурси для дослідницьких проєктів, які стосуються галузі вирощування нішевих культур. Законопроектом 2024 р. збільшено обов'язкове фінансування SCRI до 175 млн дол. на рік, що на 95 млн. дол. більше, ніж передбачалося Законом про фермерське господарство 2018 року.
Механізація та автоматизація вирощування спеціальних культур
Спеціалізовані культури є дуже трудомісткими, а наявність стабільної робочої сили вже давно є однією з найбільших проблем, із якими стикаються виробники нішевих культур. Дослідження, спрямовані на сприяння розвитку технологій механізації та автоматизації для сегменту нішевих культур, залишаються головним пріоритетом. Законопроектом 2024 р. зарезервовано 20 млн дол. на рік від SCRI на нову Програму досліджень і поширення знань у галузі механізації та автоматизації спеціальних культур.
Програма боротьби зі шкідниками та хворобами рослин і запобігання стихійним лихам (Plant Pest and Disease Management and Disaster Prevention Program (PPDMDPP))
Передбачає заходи з запобігання, виявлення та пом'якшення наслідків дії шкідників і хвороб. Законопроектом 2024 р. збільшено обов'язкове фінансування PPDMDPP до 90 млн дол. на рік, що на 15 млн дол. на рік більше, ніж передбачав Закон про фермерські господарства 2018 року.
Програма грантів на спеціальні культури (Specialty Crop Block Grant Program (SCBGP))
Із моменту створення Програма грантів на спеціальні культури (SCBGP) успішно підвищила конкурентоспроможність сегменту нішевих культур. Законопроектом 2024 р. збільшено обов'язкове фінансування SCBGP до 100 млн дол. на рік, що на 15 млн дол. більше, ніж передбачав Закон про фермерські господарства 2018 р., та зобов'язує адміністраторів державної програми консультуватися з виробниками спеціалізованих культур під час визначення пріоритетів програми.
Програма доступу до ринку і Програма розвитку зовнішнього ринку (Market Access Program (MAP), Foreign Market Development Program (FMD))
дозволяють більше розширити ринок і просувати торгівлю для виробників спеціальних культур у США. Ці програми просування спрямовані також на забезпечення глобальної продовольчої безпеки і підвищення ефективності місцевої економіки.
Розширення доступу до страхування врожаю для виробників спеціальних культур
Щоб потреби виробників нішевих культур були почуті, законопроектом 2024 р. задекларовано створення консультативного комітету для надання консультацій Агентству з управління ризиками (Risk Management Agency (RMA)) з питань, пов'язаних із полісами страхування спеціалізованих культур. Законопроектом також удосконалено політику захисту доходів усіх фермерських господарств і збільшено загальний ліміт покриття до 90%

Джерело: [24]

– посуха, яка непропорційно впливає на західні регіони США, де вирощується більша частина спеціальних культур;

– регуляторні витрати. Хоча більшість фермерів фактично не змінюють свої процеси, від них дедалі частіше вимагають систематично вести облік того, що вони роблять. Це створює постійно зростаючий тягар для виробника, хоча не обов'язково покращує безпеку чи якість продукції [22].

Таким чином виробництво нішевих культур має свій власний набір унікальних переваг, а також викликів, які вимагають аналогічних унікальних рішень і вдосконалення організаційно-економічних підходів до розвитку даного сегменту – як у США, так і в Україні.

Висновки. Таким чином, виробництво нішевих культур, включаючи технічні, зернові та інші види, в умовах сьогодення є окремим сегментом рослинництва, що має вагомий соціально-економічний значення. Основними підтвердженнями цієї думки є їх значна питома вага в загальній вартості сільськогосподарських культур, наприклад, у США, а також позитивна динаміка виробництва продукції основних нішевих технічних культур у світі. У свою чергу, динамічний розвиток виробництва спеціальних культур у США став можливим завдяки впровадженій сукупності організаційних і економічних інструментів. Насамперед, це створення ефективного нормативно-законодавчого механізму, що активізував вирощування й переробку нішевих сільськогосподарських культур і завдяки якому реалізується політика заохочення їхнього вирощування. Так, нішеві культури у США мають окрему категорію і визначення Міністерства сільського господарства, що допомагає агровиробникам ефективно просувати цю продукцію. Вагомим організа-

ційним інструментом, який активізує розвиток виробництва спеціальних культур у США є також функціонування державних і громадських структур, які об'єднують виробників даного сегменту і переслідують економічні та соціальні цілі. Окрім того, у США сформовано сукупність економічних інструментів розвитку нішевого виробництва, серед яких грантові програми підтримки аграріїв і дослідників, програми механізації та автоматизації вирощування спеціальних культур, програми боротьби зі шкідниками та хворобами рослин і запобігання стихійним лихам, Програма доступу до ринку і Програма розвитку зовнішнього ринку, програми розширення доступу до страхування врожаю для виробників спеціалізованих культур, тощо. Вважаємо, що частину з них цілком можливо запровадити в Україні в перспективі. Важливими аргументами на користь розвитку виробництва нішевих культур в Україні є сприятливі кліматичні умови для багатьох із них, зростаючий рівень ризиків вирощування традиційних бізнес культур і необхідність поступового відходу від моновиробництва та інтенсивного землеробства.

До того ж, беручи до уваги високу господарську цінність нішевих культур, існуючі завдяки ним можливості диверсифікувати аграрне виробництво, розширити біорізноманіття і підтримати дрібних і малих фермерів, посилити продовольчу безпеку, зробити внесок у формування ланцюгів доданої вартості та зважаючи на наявність уже перевіреної часом сукупності організаційно-економічних підходів щодо розвитку нішевого сегменту рослинництва, вважаємо за доречне і необхідне запозичувати зарубіжний досвід. І на його основі формувати науково-практичну платформу розвитку виробництва нішевих культур в Україні з адаптацією до внутрішніх нестабільних умов.

Список використаних джерел:

1. Беженар І.М., Скиба Г.І. «Нішеві» культури: стан, проблеми та перспективи. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*. 2023. Вип. 4 (71). С. 23-32. DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/71-3>
2. Бойко Л.О. Конкурентоспроможність нішевих культур в агробізнесі в умовах невизначеності. *Агросвіт*. 2024. № 20. С. 72-77. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.20.72>
3. Лячук М.М. та ін. Організаційне та економічне обґрунтування виробництва продукції нішевих культур в Україні. *Агросвіт*. 2025. № 12. С. 12-19. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.12.12>
4. Кернасюк Ю.В. Нішеві культури в стратегії інноваційної диверсифікації агробізнесу. *Агробізнес сьогодні*. 2021. URL: <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/22969-nishevi-kultury-v-stratehii-innovatsiinoi-dyversyfikatsii-ahrobiznesu.html>
5. Мірзоева Т.В. Ефективність виробництва нішевих зернових культур у контексті забезпечення продовольчої безпеки і створення доданої вартості. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-158>
6. Петрова О.О. Диверсифікація олійного бізнесу та розвиток виробництва нетрадиційних олій на Херсонщині. *Агросвіт*. 2020. № 21. С. 41-48. DOI: <https://doi.org/10.32702/23066792.2020.21.41>
7. Степасюк Л., Степасюк М. Диверсифікація агробізнесу через поширення практики вирощування нішевих олійних культур. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-166>
8. Удова Л.О., Прокопенко К.О. Нішеві культури – нові перспективи для малих суб'єктів господарювання в аграрному секторі. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 3. С. 102-117. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2018.03.102>

9. Федорчук М.І. Перспективи вирощування нішевих культур на Півдні України. *Продовольча безпека України в умовах війни і післявоєнного відновлення: глобальні та національні виміри.*: доповіді учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 30-31 травня 2024 р.). Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 139-142. DOI: <https://doi.org/10.31521/978-617-7149-78-0-44>
10. About the Specialty Crop Farm Bill Alliance. Specialty Crop Farm Bill Alliance. 2025. URL: <https://farbillalliance.com/>
11. Census of Agriculture: Specialty crops account for 10% of U.S. farm operations. 2024. URL: <https://www.thepacker.com/news/industry/census-agriculture-specialty-crops-account-10-u-s-farm-operations>
12. Holzapfel A. An Investigation of the Factors Influencing Specialty Crop Production in the State of Louisiana and the Southern Region of the United States of America. LSU Doctoral Dissertations. 2025. 6741. URL: https://repository.lsu.edu/gradschool_dissertations/6741
13. Liliia Hebryn Baidy та ін. Cultivation of niche crops and prospects of eco-innovative agricultural production in Ukraine. *Acta Scientiarum Polonorum Formatio Circumiectus*. 2021. № 3/4(3-4):29-46. DOI: <https://doi.org/10.15576/ASP.FC/2021.20.3/4.29>
14. Mazibuko D.M., Gono H., Maskey S., Okazawa H., Fiwa L., Kikuno H., Sato T. The Sustainable Niche for Vegetable Production within the Contentious Sustainable Agriculture Discourse: Barriers, Opportunities and Future Approaches. *Sustainability*. 2023. Vol. 15(6). P. 4747. DOI: <https://doi.org/10.3390/su15064747>
15. Neill C.L., Morgan K.L. Beyond Scale and Scope: Exploring Economic Drivers of U.S. Specialty Crop Production With an Application to Edamame. *Front. Sustain. Food Syst.* 2021. Vol. 4. DOI: <https://doi.org/10.3389/fsufs.2020.582834>
16. Official site of Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL>
17. Olagunju O.K., Angioloni S., Canavari M. Niche markets for sustainable agri-food systems: A systematic review. *Heliyon*. 2025. Vol. 11. Iss. 3. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2025.e42346>
18. Patience Chizoba Mba, Judith Nkechinyere Njoku, Daniel Dooyum Uyeh. Enhancing resilience in specialty crop production in a changing climate through smart systems adoption. *Smart Agricultural Technology*. 2025. Vol. 11. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.atech.2025.100897>
19. Specialty Crops. URL: <https://attra.ncat.org/topics/specialty-crops-2/>
20. Specialty Crops – An Overview. URL: <https://nationalaglawcenter.org/overview/specialty-crops/>
21. Specialty Crop Block Grant Program. Department of Agriculture and Markets. *An official website of New York State*. 2024. URL: <https://agriculture.ny.gov/farming/specialty-crop-block-grant-program>
22. Specialty Crops: Industry Dynamics, Challenges and Opportunities. 2021. URL: <https://www.iselectfund.com/specialty-crops-challenges-and-opportunities/>
23. Specialty Crops Program. Agricultural Marketing Service. U.S. Department of Agriculture. *An official website of the United States government*. URL: <https://www.ams.usda.gov/about-ams/programs-offices/specialty-crops-program>
24. The 2024 Farm Bill: H.R. 8467 Compared with Current Law. URL: <https://www.congress.gov/crs-product/R48167>
25. What is a Specialty Crop? Agricultural Marketing Service. U.S. Department of Agriculture. *An official website of the United States government*. URL: <https://www.ams.usda.gov/services/grants/scbgs/specialty-crop>

References:

1. Bezhenar I.M., Skyba H.I. (2023). «Nishevi» kultury: stan, problemy ta perspektyvy ["Niche" crops: status, problems and prospects]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Ekonomichni nauky*, no. 4 (71), pp. 23-32. DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/71-3> (in Ukrainian)
2. Boiko L.O. (2024). Konkurentospromozhnist nishevyykh kultur v ahrobiznesi v umovakh nevyznachenosti [Competitiveness of niche crops in agribusiness under conditions of uncertainty]. *Ahrosvit*, no. 20, pp. 72-77. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.20.72> (in Ukrainian)
3. Ilchuk M.M. та ін. (2025). Orhanizatsiine ta ekonomichne obhruntuvannia vyrobnytstva produktsii nishevyykh kultur v Ukraini [Organizational and economic justification of the production of niche crops in Ukraine]. *Ahrosvit*, no. 12, pp. 12-19. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.12.12> (in Ukrainian)
4. Kernasiuk Yu.V. (2021). Nishevi kultury v stratehii innovatsiinoi dyversyfikatsii ahrobiznesu [Niche crops in the strategy of innovative diversification of agribusiness. Agribusiness today]. *Ahrobiznes sohodni*. Available at: <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/22969-nishevi-kultury-v-stratehii-innovatsiinoi-dyversyfikatsii-ahrobiznesu.html> (in Ukrainian)
5. Mirzoieva T.V. (2024). Efektyvnist vyrobnytstva nishevyykh zernovyykh kultur u konteksti zabezpechennia prodovolchoi bezpeky i stvorennia dodanoi vartosti [Efficiency of production of niche grain crops in the context of ensuring food security and creating added value]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-158> (in Ukrainian)
6. Petrova O.O. (2020). Dyversyfikatsiia oliinoho biznesu ta rozvytok vyrobnytstva netradytsiinykh olii na Khersonshchyni [Diversification of oilseed business and development of non-traditional oilseed production in Kherson region]. *Ahrosvit*, no. 21, pp. 41-48. DOI: <https://doi.org/10.32702/23066792.2020.21.41> (in Ukrainian)
7. Stepasiuk L., Stepasiuk M. (2024). Dyversyfikatsiia ahrobiznesu cherez poshyrennia praktyky vyroshchuvannia nishevyykh oliinykh kultur [Diversification of agribusiness through the spread of niche oilseed cultivation practices]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-166> (in Ukrainian)

8. Udova L.O., Prokopenko K.O. (2018). Nishevi kultury – novi perspektyvy dlia malykh subiektiv hospodariuvannia v aharnomu sektori [Niche crops – new prospects for small business entities in the agricultural sector]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 3, pp. 102-117. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2018.03.102> (in Ukrainian)
9. Fedorchuk M.I. (2024) Perspektyvy vyroshchuvannia nishevykh kultur na Pivdni Ukrainy [Prospects for growing niche crops in the South of Ukraine]. *Prodovolcha bezpeka Ukrainy v umovakh viiny i pisliavoiennoho vidnovlennia: hlobalni ta natsionalni vymiry: dopovidi uchasnykiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Mykolaiv, May 30-31, 2024). Mykolaiv: MNAU, pp. 139-142. DOI: <https://doi.org/10.31521/978-617-7149-78-0-44> (in Ukrainian)
10. About the Specialty Crop Farm Bill Alliance. (2025). *Specialty Crop Farm Bill Alliance*. Available at: <https://farmbillalliance.com/>
11. Census of Agriculture: Specialty crops account for 10% of U.S. farm operations. (2024). Available at: <https://www.thepacker.com/news/industry/census-agriculture-specialty-crops-account-10-u-s-farm-operations>
12. Holzapfel, A. (2025). An Investigation of the Factors Influencing Specialty Crop Production in the State of Louisiana and the Southern Region of the United States of America. LSU Doctoral Dissertations, 6741. Available at: https://repository.lsu.edu/gradschool_dissertations/6741
13. Liliia Hebryn Baidy (2021). Cultivation of niche crops and prospects of eco-innovative agricultural production in Ukraine. *Acta Scientiarum Polonorum Formatio Circumiectus*, no. 3/4(3-4):29-46. DOI: <https://doi.org/10.15576/ASP.FC/2021.20.3/4.29>
14. Mazibuko D.M., Gono H., Maskey S., Okazawa H., Fiwa L., Kikuno H., Sato T. (2023). The Sustainable Niche for Vegetable Production within the Contentious Sustainable Agriculture Discourse: Barriers, Opportunities and Future Approaches. *Sustainability*, vol. 15(6), p. 4747. DOI: <https://doi.org/10.3390/su15064747>
15. Neill C.L., Morgan K.L. (2021). Beyond Scale and Scope: Exploring Economic Drivers of U.S. Specialty Crop Production with an Application to Edamame. *Front. Sustain. Food Syst*, no. 4:582834. DOI: <https://doi.org/10.3389/fsufs.2020.582834>
16. Official site of Food and Agriculture Organization of the United Nations. Available at: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL>
17. Olagunju O.K., Angioloni S., Canavari M. (2025) Niche markets for sustainable agri-food systems: A systematic review. *Heliyon*, vol. 11, iss. 3. e42346. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2025.e42346>
18. Patience Chizoba Mba, Judith Nkechinyere Njoku, Daniel Dooyum Uyeh. (2025). Enhancing resilience in specialty crop production in a changing climate through smart systems adoption. *Smart Agricultural Technology*, no. 11, pp. 100897. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.atech.2025.100897>
19. Specialty Crops. Available at: <https://attra.ncat.org/topics/specialty-crops-2/>
20. Specialty Crops – An Overview. Available at: <https://nationalaglawcenter.org/overview/specialty-crops/>
21. Specialty Crop Block Grant Program. Department of Agriculture and Markets. (2024). *An official website of New York State*. Available at: <https://agriculture.ny.gov/farming/specialty-crop-block-grant-program>
22. Specialty Crops: Industry Dynamics, Challenges and Opportunities. (2021). Available at: <https://www.iselectfund.com/specialty-crops-challenges-and-opportunities/>
23. Specialty Crops Program. Agricultural Marketing Service. U.S. Department of Agriculture. *An official website of the United States government*. Available at: <https://www.ams.usda.gov/about-ams/programs-offices/specialty-crops-program>
24. The 2024 Farm Bill: H.R. 8467 Compared with Current Law. Available at: <https://www.congress.gov/crs-product/R48167>
25. What is a Specialty Crop? Agricultural Marketing Service. U.S. Department of Agriculture. *An official website of the United States government*. Available at: <https://www.ams.usda.gov/services/grants/scbgp/specialty-crop>

Стаття надійшла до редакції 12.08.2025